

νοούμενον, τὸ δίκαιον ἀποβάλλει ἐντελῶς τὸν τύπον ἑνὸς ἀπλοῦ περιορισμοῦ τοῦ κύκλου τῆς ἐλευθερίας τοῦ ατόμου, ἑνὸς «συστήματος φραγμῶν» οἱ ὅποιοι ἀφορίζουσι ἀπ' ἀλλήλων τὰ πεδία κυριαρχίας τῶν καθ' ἕκαστον ἀνθρώπων. Βεβαίως τὸ δίκαιον ἐκτελεῖ καὶ τὸ ἔργον τοῦτο, ἀλλὰ ἔχομεν τότε μίαν ἐντελῶς δευτερεύουσαν ἀποψιν αὐτοῦ. Τὸ δίκαιον εἶναι τμῆμα τῆς ἠθικῆς διαπλάσεως ἑνὸς λαοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶνε ἀντικειμενικὸν πνεῦμα ὑπὸ μίαν ἱστορικῶς εἰδικὴν μορφήν. Ὁ Binder παρομοιάζει λίαν ἐπιτυχῶς τὸν ἀνθρώπον, ὁ ὅποιος ἐν τῇ ἠθικῇ διαπλάσει ἑνὸς λαοῦ δὲν κατορθώνει νὰ ἴδῃ παρὰ μόνον τὸν περιορισμὸν τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ αὐθαιρεσίας, πρὸς ἕνα ἀνθρώπον διὰ τὸν ὅποιον μία εἰκὼν εἶνε ἀπλῶς χρῶμα καὶ ὕφασμα, μία μουσικὴ σύνθεσις ἀπλοῦς «θόρυβος» ¹⁾. Βεβαίως εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρήσωμεν τὴν εἰκόνα ὡς μίαν σύνθεσιν χημικῶν οὐσιῶν, ἢ τὸ ἀκουσθὲν μουσικὸν ἔργον ὡς μίαν σύνθεσιν φυσικῶν δονήσεων· μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ τοιαύτη ἀποψις θὰ παρίδῃ τὸ ἀπὸ καλλιεργητικῆς ἀπόψεως σπουδαιότερον, τὸ νόημα, τὸ πνευματικὸν περιεχόμενον. Τὸ νόημα ἄρα καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου δὲν ἐξαντλεῖται ἐν τῇ ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας τοῦ διαφωτισμοῦ ἀποκλειστικῶς ἐξεταζομένη ἐπιδράσει ἐξωτερικοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ κύκλου ἐνεργείας τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἔχει τὰ θεμέλια αὐτοῦ ἐν τῇ ἰδέᾳ τῆς κοινότητος καὶ δὴ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι καθιστᾶ δυνατὴν τὴν κοινότητα καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀποτελεῖ ἤδη τμῆμα τῆς ἐν κοινῷ διαβιώσεως.

Δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ περιγράψωμεν ἐνταῦθα πῶς ὁ Binder ἀναπτύσσει ἐν ταῖς λεπτομερείαις τῆς τὴν ἔννοιαν τῆς ἰδέας ὡς ἐκτελεστέου ἔργου καὶ ὡς ἀρχῆς θεμελιούσης τὸ νόημα ὅλων τῶν ὀργανώσεων δικαίου καὶ πῶς ἀπὸ τῆς ἰδέας ταύτης ἀναπτύσσει τὸ ἴδιόν του σύστημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου τὸ ὅποιον ὡς ἐκ τῆς ἀφθονίας τῶν ἀπόψεων αἵτινες παρουσιάζονται, δεόν νὰ θεωρηθῇ ὡς μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδός του. Τοῦτο μόνον εἶνε δυνατὸν νὰ ἀναφέρωμεν ἀκόμη, ὅτι ἐν τῇ ἀντίληψει του περὶ τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου εὔρεν ὁ Binder καὶ τὴν βάσιν διὰ τὴν μεθοδολογίαν τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, τὴν

¹⁾ Πρὸβλ. Logos XVIII σελ. 19.

ὁποῖαν οὗτος ἐχαρακτήρισεν ὡς μίαν ἱστορικο-ἐρμηνευτικὴν καὶ τελεολογικὴν ἐπιστήμην. Ἡ συστηματικὴ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου ὀφείλει νὰ ἀναπτύξῃ τὴν ἐντὸς τῆς διὰ τοῦ νόμου δημιουργουμένης τάξεως ἐνυπάρχουσαν λογικὴν, νὰ συμπληρώσῃ τὰ τυχόν κενὰ τοῦ νόμου «ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ δικαίου ἐν γένει καὶ ἐκ τῆς τελεολογίας τοῦ νόμου», καὶ οὕτω νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ διαμορφοῦσα τὸ θετικὸν δίκαιον ὡς σύνολον λογικὸν ἀποβλέπον εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου.

Ἐάν, ὡς εἶδομεν, ἡ γνωσεολογικὴ θέσις τῶν ζητημάτων ὠδήγησε τὸν Binder εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου, ὡς εἰς τὸ λογικὸν τοῦ δικαίου a priori, ἤδη βλέπομεν ὅτι ἡ καλλιεργητικο-φιλοσοφικὴ θέσις τῶν ζητημάτων ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὴν ἰδέαν, ὡς αἰώνιον πρόβλημα καὶ ὡς ἀρχὴν προσδίδουσαν νόημα καὶ διαμορφοῦσαν τὴν πραγματικότητα, καὶ τοῦ ἐπέτρεψε νὰ θεωρήσῃ τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου ὡς τὴν ὑπερχρονικὴν βᾶσιν παντὸς θετικοῦ δικαίου καὶ ὡς τὸ κυρίως ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου. Οὐχ ἦτιον τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν εἶνε ἀκόμη τὸ τελειωτικόν. Βλέπομεν μᾶλλον, μίαν ἀκόμη φορᾶν, ὅτι ἡ ἀπάντησις προκαλεῖ μίαν νέαν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος ἐπὶ τῇ βᾶσει τῆς ὁποίας τὰ μέχρι τοῦδε εὑρεθέντα θὰ τεθῶσιν εἰς τὸ μέσον νέας ἀλληλουχίας καὶ οὕτω μόνον θὰ ἐξασφαλισθῶσι τελείως, μεταρρυθμιζόμενα ὁμως ταῦτοχρόνως· ἡ καλλιεργητικο-φιλοσοφικὴ θέσις τῶν ζητημάτων μεταβάλλεται εἰς μεταφυσικὴν τοιαύτην. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μόνον ἀποκτιᾶ τὸ περὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου ἔργον τοῦ Binder σημασίαν καὶ σπουδαιότητα, ἡ ὁποία ἐξικνεῖται πολὺ πέραν τῶν ὁρίων ἀπλῆς εἰδικῆς φιλοσοφίας.

III

Τὸ πρόβλημα τῆς μεταφυσικῆς εἶνε τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως ἰδέας καὶ πραγματικότητος. Διότι ἀκριβῶς ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἀπέβησαν μάταιαι ὅλαι αἱ ἀπόπειραι τοῦ νεοκαντιανισμοῦ νὰ ἐννοήσῃ τὸ δίκαιον ἦτο ὅτι «δὲν ὑπάρχει δρόμος ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ταύτῃ ἐκ τῆς κανονιστικῆς ιδιότητος τῆς ἰδέας τοῦ δέοντος, ὁ ὁποῖος νὰ φέρῃ πρὸς τὴν ὑπαρξίν της ἐν τῇ πραγματικότητι» ¹⁾. Τὸ

¹⁾ Οὕτω ἐκφράζεται ἐπιτυχῶς ὁ Hohenauer, Der Neukantianismus und

ὅτι οἱ νεοκαντιανοὶ ἐπέμενον ἐπὶ τῆς θεωρητικῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ ἰδέας καὶ πραγματικότητος καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου, ὡς ἐν τῷ νοτιοδυτικῷ γερμανικῷ νεοκαντιανισμῷ, εἶχον προχωρήσει μέχρι τῶν προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας τῆς καλλιέργειας, ἐξηγεῖται, τοῦλάχιστον ἐν μέρει, ἐκ τῆς προσπαθείας νὰ ἀποφύγῃ τὸ ἔδαφος τῆς μεταφυσικῆς ¹⁾. Καὶ ὁ Binder ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ τοῦ δικαίου ἐνόμισεν ἀκόμη ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ δώσῃ καταφατικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐνουπαρξίας τῆς ἰδέας· κατόπιν ὅμως ἠννόησε ταχέως ὅτι τὸ τοιοῦτον δὲν ἦτο δυνατόν, ἐξέφρασε δὲ τοῦτο ἐν μιᾷ μελέτῃ δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ περιοδικῷ Logos τόμ. XIII ²⁾. Πῶς λοιπὸν ἔφθασεν ὁ Binder ἀπὸ τῆς καλλιεργητικο-φιλοσοφικῆς θέσεως τῶν ζητημάτων εἰς τὴν μεταφυσικὴν τοιαύτην;

Ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου ἦτο διὰ τὸν Binder, ἤδη ἐν τῇ «Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου» του, κατὰ πρότερον λόγον εἰς αἰωνίως ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς ὁ ὁποῖος ὅμως εἶνε βεβαίως δυνατόν νὰ ἐκπληρωθῇ καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι, ὁπότε καὶ παρίσταται ὡς ἡ ἀρχὴ ἡ δίδουσα εἰς τὴν πραγματικότητα τὸ νόημα καὶ τὴν μορφήν αὐτῆς. Πλὴν τούτου ὅμως ἠννοεῖτο πάντοτε καὶ ὡς ἀρχὴ ἡ ὁποία, γνωσεολογικῶς θεωρουμένη, ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ὑποκείμενον καὶ ὡς ἐκ τούτου προϋποθέτει μίαν εἰς τὸ ὑποκείμενον ἀντιτιθεμένην πραγματικότητα, τὴν ὁποίαν ἐκείνη «διαμορφώνει» μὲν, ἀλλὰ δὲν τὴν «παράγει». Τὸ τοιοῦτον ὅμως ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ἄποψιν ὅτι εἰς τὰ δημιουργήματα τοῦ δικαίου καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔχομεν νὰ κάμωμεν μὲ «καθαρῶς πνευματικὰ» ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα δὲν εἶνε σύνθετα ἀπὸ ἓνα ἄμοιρον νοήματος ὑλικὸν καὶ τὸ νόημα ἢ τὴν σημασίαν, ἀλλὰ τῶν ὁποίων τὰ «συστατικὰ στοιχεῖα» εἶνε πάντοτε σημασίαι, στοιχεῖα νοημάτων. Τοῦτο τὸ καθαρῶς πνευματικὸν δη-

seine Grenzen als Gesellschafts und Rechtsphilosophie, ἐν Blätter f. deutsche Philosophie, τόμ. II. σελ. 307.

¹⁾ Ἡ προσπάθεια αὕτη εἶνε καταφανῆς καὶ εἰς τὴν τελευταίαν πραγματείαν τοῦ Rickert, περὶ τῆς γνώσεως τοῦ νοητοῦ κόσμου καὶ περὶ τοῦ προβλήματος τῆς μεταφυσικῆς, ὅπως ἔχει ἡ πραγματεία αὕτη μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης. Πρβλ. «Logos» τόμ. XVII καὶ XVIII.

²⁾ Ἐν σχέσει πρὸς τὴν θεωρίαν περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ δικαίου Logos τόμ. XVIII, σελ. 1 ἐπ.

μιούργημα θεωρούμεν ὡς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, ὅταν δὲ «ἰσχύει» διὰ μίαν κοινωνίαν δικαίου, χαρακτηρίζομεν αὐτὸ ὡς «θετικὸν» ἢ πραγματικόν. Τὸ αἰσθητὸν ὑλικὸν τὸ ὁποῖον χρησιμεύει πρὸς μεταφορὰν τοῦ νοήματος — ἐπὶ παραδείγματι ὁ χάρις ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐτυπώθη τὸ κείμενον τοῦ νόμου—ἔχει ἐν προκειμένῳ ἐντελῶς ὑποδεεστέραν καὶ μεσάζουσαν σημασίαν. Ἡ σκέψις, ἢ σημασία δὲν γίνεται κατὰ ταῦτα «πραγματικὴ» διότι ἐνσωματοῦται ἐν τινὶ «πραγματικῷ» ὑλικῷ, ἀλλὰ διότι ἐξωτερικεύεται ἐν ἱστορικῇ τινὶ διαμορφώσει καὶ εἶνε γενικῶς γνωστὴ ὡς ὑποχρεωτικὴ ¹⁾. Ἡ «πραγματικότης» τοῦ δικαίου εἶνε συνεπῶς πραγματικότης τοῦ πνεύματος διὰ τὸ πνεῦμα, τοῦθ' ὅπερ εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς μεταφυσικῆς λέγεται ὅτι εἶνε ἡ πραγματικότης τῆς ἰδέας.

Ἡ ἔννοια τῆς πραγματικότητος ὡς πραγματικότητος τῆς ἰδέας εἶνε δυνατὴ μόνον εἰς τὸ πεδίον ἑνὸς διαλεκτικοῦ, καθαρῶς θεωρητικοῦ διανοεῖσθαι. Αὐτὸς εἶνε ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Binder ὅσον περισσότερον προσεπάθει νὰ παρακολουθήσῃ μέχρι πέρας τὰς ἰδέας του, τόσον περισσότερον ἐπλησίαζε πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Hegel τοῦ ὁποῖου τὴν διαλεκτικὴν ἐθεώρει, καὶ δικαίως, ὡς τὸ σπουδαιότερόν του ἔργον ²⁾. Ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν μεταφυσικὴν ἐξετελέσθη οὕτω παρὰ τῷ Binder ὑπὸ τὸν τύπον ἐπιστροφῆς εἰς τὸν Hegel. Ἡ «ἐπιστροφή» ὅμως αὕτη δὲν εἶνε κυρίως ὀπισθοδρομήσις, ἀλλὰ μᾶλλον πρόοδος ἀπὸ τῆς κριτικῆς ἀπόψεως τοῦ Kant, ἢ ὁποία εἶχε κυριαρχήσει πάλιν διὰ τοῦ νεοκαντιανισμοῦ, πρὸς τὴν ἀποψιν ἑνὸς ἀντικειμενικοῦ ἰδεαλισμοῦ· καὶ τοῦτο εἶνε πάντοτε πολὺ φυσικὸν νὰ διαμορφωθῇ εἰς ἐποχὴν ὅπου τὰ αἰώνια προβλήματα τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς ἔγιναν πάλιν τὰ κύρια αὐτῆς προβλήματα, καὶ τοῦτο ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀνάγκης τοῦ θέματος τῆς ἐννοίας.

¹⁾ Πρὸβλ. ἐπίσης Lorenz: Die Wirklichkeit des Rechts, Logos Τόμ. XVI, σελ. 205 ἐπ.

²⁾ Πρὸβλ. Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου σελ. 82. «Ὁ Hegel εἶνε ἡ διαλεκτικὴ». Καὶ ἐξ αὐτοῦ μόνον τοῦ λόγου δὲν ἔπρεπε νὰ εἶνε δυνατόν νὰ σχετίζῃ κανεὶς τὸν Binder πρὸς τὸν οὕτω λεγόμενον «ἐγελιανισμόν» τοῦ Kohler ὁ ὁποῖος ἔμενεν ἐντελῶς ξένος πρὸς τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Hegel ὅσον καὶ πρὸς τὴν ἐν γένει φιλοσοφικὴν τοῦ τελευταίου σκέψιν· πρὸβλ. Rechts und Staatsphilosophie der Gegenwart σελ. 59.

Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆ ἀνάγκη αὐτοῦ τούτου τοῦ θέματος τὴν ὁποίαν ὁ Binder ἐδοκίμασεν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του ὑπῆρξε τὸ ἀποφασιστικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ περαιτέρω ἐξελίξει τῶν σκέψεων τοῦ Binder, ἡ ὁποία οὕτω φαίνεται εἰς αὐτὸν ὡς «αὐτοκίνησις τῆς ἰδέας» ¹⁾.

Διαλεκτικὴ εἶνε τὸ νὰ διανοεῖται τις τὴν ἐν αὐτῇ τῇ διανοήσει ἐνυπάρχουσαν ἀντίφασιν. Ἡ ἀντίφασις αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι τὸ συνειδὸς, τὸ ἀντικείμενον ἐν τῇ γνωσεολογικῇ ἐννοίᾳ, ἀφ' ἑνὸς μὲν εὐρίσκει ἑαυτὸ ὡς ἀντιτιθέμενον πρὸς ἀντικείμενόν τι καὶ ἀφ' ἑτέρου αἴρει τὴν ἀντίθεσιν ταύτην, διότι ἐννοεῖ ὅτι ἡ ἀντίθεσις αὕτη λαμβάνει χώραν μόνον ἐν ἑαυτῷ καὶ μόνον δι' αὐτό. Διὰ τοῦ γεγονότος δὲ ὅτι τὸ συνειδὸς τὸ γινῶσκον ἑαυτὸ ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὸ ἀντικείμενον, τὸ «συνειδὸς τῆς ἀντικειμενικότητος» καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς γνώσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου εὐρίσκειται ἐν αὐτῷ τὸ συνειδόμενόν τι, καθίσταται τοῦτο «αὐτοσυνείδησις» καὶ συγχρόνως καθαρῶς θεωρητικὴ γνῶσις, γνῶσις τῆς ἐνότητος ὡς τῆς αὐτῆ ἑαυτὴν αἰρούσης διαφορᾶς. Ἡ καθαρῶς θεωρητικὴ γνῶσις γινώσκει τὸ ἀντικείμενον, ὄχι μόνον ὡς ἀντικείμενον ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὡς «στοιχεῖον» τοῦ συνειδόμενου καὶ συνεπῶς γινώσκει καὶ τὴν πραγματικότητα ὡς πραγματικότητα τοῦ πνεύματος, τῆς ἰδέας. Οὕτως ἡ θεωρία τοῦ Binder περὶ τοῦ δικαίου ὡς τῆς πραγματικότητος τῆς ἰδέας του εὐρίσκει τὴν τελευταίαν αὐτῆς θεμελίωσιν ἐν τῇ μεταφυσικῇ τῆς γερμανικῆς ἰδεοκρατίας. Ἡ φιλοσοφία τοῦ δικαίου εἶνε κατὰ ταῦτα ἡ γνῶσις τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου, αὐτογνωσία τοῦ Λόγου τοῦ δικαίου, ἡ ὁποία εὐρίσκει ἐν τῷ θετικῷ δικαίῳ τὴν ἱστορικῶς καὶ ἄρα χρονικῶς καθωρισμένην ἐμφάνισίν της. «Τὸ συνειδὸς εἶνε κατ' ἀνάγκην συγχρόνως συνειδὸς ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἡ δὲ ἀνάπτυξις τοῦ συνειδόμενου τούτου κατ' ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς αὐτοῦ καὶ ἡ ἄρσις τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ αὐτῶν ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον νοεῖ αὐτὸ ἑαυτό, ἀποτελεῖ τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς φιλοσοφίας» ²⁾. Διὰ τῶν λόγων τούτων δηλοῦται ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ δικαίου, ὅπως καὶ ἡ φιλοσοφία ἐν γένει, δὲν δύναται νὰ εἶνε τίποτε

¹⁾ Logos. τόμ. XVIII σελ. 23.

²⁾ Logos τόμ. XVIII σελ. 27.

ἄλλο εἰ μὴ θεωρητικὴ μεταφυσικὴ, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ μόνον εὐρίσκει τὸ τέρμα τῆς τόσον ἢ γνωσεολογικῆς θέσεως τῶν ζητημάτων, ὅσον καὶ καλλιεργητικο-φιλοσοφικὴ τοιαύτη.

Ἀπὸ τῆς οὕτω κτηθείσης μεταφυσικῆς βάσεως ἐξεταζόμενον τὸ σύστημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου τοῦ Binder ἐμφανίζεται ἐν νέᾳ συνοχῇ. Ἡ ἰδέα δὲν «ἔχει» πλέον δύο διαφόρους λειτουργίας, τὴν συστατικὴν καὶ τὴν κανονιστικὴν, ὅπως ἐν πρᾶγμα ἔχει διαφόρους ιδιότητες, ἀλλ' αὕτη ἡ ἰδία «εἶνε» λειτουργία, τοῦτέστι κινήσεις, εἶνε ἢ ζῶσα ἐνέργεια τοῦ πνεύματος τὸ ὁποῖον περικλείει ἐν ἑαυτῷ τὸ ὑποκειμενικὸν καὶ τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα. Ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ ὑποκειμενικὸν πνεῦμα ἐμφανίζεται ἡ ἐνέργεια αὕτη τῆς ἰδέας πρωτίστως ὡς ἀξίωσις, ὡς ἐκπληρωτέον ἔργον, κατόπιν ὡς ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου τούτου ἐν τῇ βουλήσει καὶ τῇ δράσει, ταῦτοχρόνως ὁμως ἐμφανίζεται αὕτη καὶ ὡς ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, ἐν τινι δεδομένῃ καταστάσει δικαίου, ὡς τὸ εἰς πραγματικότητα διαμορφωθὲν πνεῦμα κοινωνικῆς τινος ομάδος καὶ τέλος ἐν τῇ πολιτείᾳ ὡς ἡ ἑαυτὴν γινώσκουσα καὶ θέλουσα ἐνότης τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, καθ' ὅσον ἡ πολιτεία εἶνε, κατὰ τὴν ἑαυτῆς ἰδέαν, ἢ αὐτοσυνειδήσεις τῆς διὰ τοῦ δικαίου συνδεδεμένης κοινότητος, ἀντικειμενικὸν πνεῦμα ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς αὐτοσυνειδήσεως, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς θέλησις. Ἐν τῇ θεμελιώδει ταύτῃ ἐννοίᾳ τῆς περὶ πολιτείας φιλοσοφίας τοῦ Hegel ¹⁾, εὐρίσκει κατὰ ταῦτα καὶ ἡ θεωρία τοῦ Binder, περὶ τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου, ὡς ζωτικῆς ἀρχῆς τῆς πολιτείας, τὴν τελευταίαν αὐτῆς βάσιν.

Ἐὰν ἡ ἰδέα δὲν εἶνε ξηρὰ καὶ ἀκαμπτος ἀξίωσις, ἀλλ' ἐνέργεια τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται ἐν τῇ ἱστορικῇ ζωῇ τῶν λαῶν, καὶ ἐννοεῖ αὐτὸ ἑαυτὸ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, τότε δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρχωσι πλείονες ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων ἰδέαι, ὅπως παρεδέχετο τοῦτο ὁ Binder ἀκόμη ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ τοῦ δικαίου, ἀλλ' ἡ ἰδέα εἶνε μία, τουτ. τὸ πνεῦμα τὸ γινώσκον ἑαυτό ²⁾.

¹⁾ Πρὸβλ. Binder ἐν Veröffentlichungen des internationalen Hegelbundes I σελ. 193 ἐπ., καὶ τὴν πραγματείαν μου : Staat und Religion bei Hegel ἐν Festschrift für Binder, 1930, σελ. 252 ἐπ.

²⁾ Logos, τόμ. XVIII σελ. 28.

Τὸ πνεῦμα ὅμως τοῦτο τὸ γινῶσκον ἑαυτὸ διέρχεται διαφόρους βαθμίδας εἰς τὰς ὁποίας ἐννοεῖ ἑαυτὸ ὑπὸ διάφορον ἑκάστοτε μορφήν, καὶ μία τῶν τοιούτων βαθμίδων εἶνε τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, εἶνε αἱ μορφαὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας. "Όταν λοιπὸν ἡ ἰδέα, κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν στοιχείων αὐτῆς, τὰ ὁποῖα ὅλα εἶνε τόσον λογικοὶ καθορισμοὶ ὅσον καὶ διαμορφώσεις τῆς πραγματικότητος ¹⁾, εἰσέλθῃ εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, γίνεται ἰδέα τοῦ δικαίου, τὰ δὲ στοιχεῖα εἰς τὰ ὁποῖα κατατέμενται ἐν τῇ περαιτέρω ἐξελίξει αὐτῆς, ὡς ἰδέα τοῦ δικαίου, ἀποτελοῦσι τὰς καθ' ἕκαστον ἐννοίας καὶ ὀργανώσεις τοῦ δικαίου, ἀκριβῶς ὅπως διέγραψε ταύτας ὁ Hegel. Ἡ φιλοσοφία τοῦ δικαίου ὡς μέρος τῆς μεταφυσικῆς τοῦ πνεύματος εἶνε ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου ἢ καταννοοῦσα ἑαυτὴν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον αὐτῆς στοιχείοις ὡς λογικῶν καθορισμῶν καὶ διαμορφώσεων τῆς πραγματικότητος, ἤτοι τὸ «σύνολον ἐν τῇ ταυτότητι τῆς ὑποκειμενικότητος καὶ τῆς ἀντικειμενικότητος» ²⁾. Τὸ ἀντικείμενον καὶ ἡ μέθοδος τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου καθορίζονται οὕτω ἀναμφισβητήτως· τὸ ἀντικείμενόν της εἶνε τὸ δίκαιον ὡς πραγματοποίησις τῆς ἰδέας, ἡ μέθοδός της εἶνε ἡ διαλεκτικὴ ὡς ἡ αὐτοκίνησις τῆς ἰδέας ἐν τοῖς στοιχείοις αὐτῆς. Εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι κατ' ἀρχὰς ὁ Binder, ὅπως καὶ ὁ Stammler, ἐσκόπευε νὰ καθορίσῃ τοὺς «καθαροὺς τύπους» τῆς νομικῆς σκέψεως καὶ ὅτι ὡς μόνας δυνατὰς μεθόδους ἐγνώριζε τότε ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἐπαγωγὴν καὶ τὴν ἀφαίρεσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν «κριτικὴν ἀνάλυσιν», διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀναμετρήσωμεν τὸ μῆκος τῆς ὑπ' αὐτοῦ διανυθείσης ὁδοῦ, ἡ ὁποία τὸν ἔφερε βῆμα πρὸς βῆμα πέραν τῶν ἀπόψεων τοῦ Kant !

Ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῆς νεοκαντιανῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου γίνεται τέλος ἰδιαζόντως καταφανῆς ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ ἐννοία τοῦ δικαίου καὶ ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου, τὰς ὁποίας ὁ νεοκαντιανισμὸς προσπαθεῖ πάσῃ θυσίᾳ νὰ διατηρήσῃ κεχωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων, ἀποτελοῦσι πλέον διὰ τὸν Binder μίαν ἐνότητα. Διότι ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου εἶνε ἡ ἑαυτὴν καταννοοῦσα λογικότης τοῦ δικαίου, ἡ ἐνότης ἑαυτῆς

¹⁾ Hegel, Rechtsphilosophie § 1.

²⁾ Binder ἐν Logos, τόμ. XVIII, σελ. 29.

καὶ τῆς πραγματικότητος. Ἐὰν χαρακτηρίσωμεν μὲ τὸν Binder — ἐν διαφωνίᾳ πρὸς τὸν Hegel — τὸν καθορισμὸν τοῦ δικαίου ὡς τὴν πραγματικότητα τῆς ιδέας του, ὡς τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου, τότε ἡ «ἔννοια δὲν θὰ εἶνε ἄλλο τι εἰμὴ ἢ ταυτότης ιδέας καὶ πραγματικότητος» ¹⁾. Ἐὰν τοῦναντίον ἡ ἔννοια σημαίνει δι' ἡμᾶς, ὡς καὶ διὰ τὸν Hegel, λογικόν τινα καθορισμὸν πρὸς τὸν ὁποῖον ἀντιτίθεται ἡ πραγματικότης, τότε ἡ ιδέα θὰ εἶνε ἡ ταυτότης τῆς ἐννοίας καὶ τῆς πραγματικότητος. Ὅποιαδήποτε ὅμως εἰδικὴν σημασίαν καὶ ἂν προσδώσωμεν εἰς τὰς ἐκφράσεις ιδέα καὶ ἔννοια, εἶνε πάντοτε φανερόν ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ τεθῶσιν ἀντιμέτωποι πρὸς ἀλλήλους καὶ ὅτι ἡ μία θὰ πρέπει νὰ νοῆται πάντοτε μόνον ὡς στοιχεῖον τῆς ἄλλης. Ἐννοια καὶ ιδέα τοῦ δικαίου εἶνε κατὰ ταῦτα ἔν, ὅχι ἔν τῷ πνεύματι μιᾶς ἀφηρημένης ἰσότητος, ἀλλ' ἔν τῇ ἐννοίᾳ τῆς διαλεκτικῆς ἐνότητος τοῦ διακεκριμένου.

Ἡ διαλεκτικὴ ἐνότης ἐννοίας καὶ ιδέας τοῦ δικαίου, ιδέας καὶ πραγματικότητος, ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, ιδιότητος καὶ πραγματικότητος, κανονιστικότητος καὶ θετικότητος τοῦ δικαίου ²⁾, ἰδοὺ τὸ ἐξαγόμενον τὸ κτηθὲν ἐκ τῆς τελευταίας, τῆς μεταφυσικῆς στροφῆς τοῦ Binder. Ὁ Binder ἀνύψωσεν οὕτω τὴν σύγχρονον φιλοσοφίαν τοῦ δικαίου εἰς ὕψος ἐρεύνης ἀπὸ τοῦ ὁποίου πολλὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπαρουσιάζοντο ἴσως εἰς τὸν θετικισμὸν ὡς ἄλυτα προβλήματα, ἐμφανίζονται ἤδη ὡς ἐντελῶς ἀσημαντα. Ζητήματα ὡς ἐπὶ παραδείγματι τὰ ἐξῆς· εἰάν τὸ δίκαιον εἶνε «ψυχολογικὸν συμβεβηκὸς» ἢ ἀπλοῦν «κανονιστικὸν δημιούργημα», ἢ εἰάν ἡ ἔννοια τοῦ δικαίου εἶνε τὸ λογικὸν ἀ priori τῆς ἐννοίας τῆς πολιτείας ἢ τὰν ἀπαλιν ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα περιμάχητα ζητήματα στεροῦνται ἐνταῦθα οἰουδήποτε νοήματος διότι τοῖς ἀφαιρεῖται ἡ προϋπόθεσις, ἡ ὁποία βασίζεται πάντοτε ἐπὶ τῆς ἀπλῆς ἀντιθέσεως τοῦ εἶναι καὶ τοῦ δέοντος ³⁾.

¹⁾ Binder ἐν Logos XVIII, σελ. 33.

²⁾ Πρὸς ταῦτα τὸ σύγγραμμά μου, Das Problem der Rechtsgeltung, καὶ Binder, die Geltung des Rechts, ἐν Blätter für deutsche Philosophie τόμ. III, σελ. 426.

³⁾ Ἡ ἀποψις περὶ τοῦ δικαίου ὡς ψυχολογικοῦ γεγονότος, ἀποψις τὴν ὁποίαν εὗρισκομεν μεταξὺ ἄλλων καὶ παρὰ τῷ Bierl'nig, τῷ G. Jellinek, τῷ

Ὅποιος λοιπὸν ἐπιχειρεῖ νὰ μελετήσῃ τὸ σύστημα τοῦ Binder με βάσιν τὴν προϋπόθεσιν τοῦ δυϊσμοῦ τούτου, θὰ παραμείνῃ κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ μέρος καὶ δὲν θὰ εἰσδύσῃ καὶ εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ συστήματος τούτου. Εἶνε εὔκολος σοφία τὸ νὰ ἀντιτάξῃ κανεὶς εἰς τὸ «σύστημα τῆς ταυτότητος» τοῦ Hegel, ὅτι πραγματικότης καὶ ἰδέα εἶνε «ἐπίσης» καὶ διάφορα, ὅτι πολλάκις ἡ πραγματικότης δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἰδέαν καὶ ὅτι ἀπέναντι ἐκείνης ἡ ἰδέα ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται ὡς ἀξίωσις· ὡς εἶναι νὰ μὴ τὸ ἐγνώριζε καὶ τοῦτο ὁ Hegel! Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ τοῦ εἶναι «καὶ διάφορα», ἀλλὰ περὶ τούτου ὅτι ἡ διαφορὰ δὲν εἶνε κατ' ἀρχὴν δυνατὴ, εἰμὴ μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐνότητός των, διότι μόνον οὕτως ἔχει νόημά τι ἡ ἀξίωσις ὅτι ἡ ἰδέα πρέπει νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ ὅτι ἡ ἐνότης εἶνε διαλεκτικὴ περικλείουσα ἐν ἑαυτῇ ὡς στοιχεῖον τῆς τὴν ἀντίθεσιν.

Δὲν ὑπολείπεται πλέον ἢ νὰ δεῖξωμεν πῶς ἐν τῇ μεταφυσικῇ θέσει τῶν ζητημάτων αἴρονται τόσον ἡ γνωσεολογικὴ ὅσον καὶ ἡ καλλιεργητικο-φιλοσοφικὴ τοιαύτη. Ἡ γνωσεολογικὴ θέσις τῶν ζητημάτων αἴρεται ἐν τούτῳ ὅτι τὸ ζήτημα τῶν προϋποθέσεων τῆς

Mezger καὶ τῷ von Beling, εἶνε εἰς θέσιν νὰ «ἐξηγήσῃ» τὸν ἐκ τοῦ χρόνου ἐξαρτώμενον χαρακτήρα τοῦ δικαίου δηλ. τὴν γένεσιν καὶ τὴν πάροδόν του, τὴν «ἰσχύν» του ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς πραγματικῆς του ἐνεργείας, μόνον διότι ἀνάγει αὐτὸν εἰς τὴν «ἐκ συνηθείας ἀναγνώρισιν» (Bierlning) ἢ εἰς τὴν «κανονιστικὴν δύναμιν τοῦ πραγματικῶς ὑπάρχοντος (Jellinek). Διὰ τὴν ἄποιριν ὅμως ταύτην παραμένει ἀκατανόητος ἡ ὑποχρεωτικὴ δύναμις τοῦ κανόνος τοῦ δικαίου, ὁ δεοντολογικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ, ἡ ἀξίωσις αὐτοῦ νὰ ἰσχύσῃ. Τούναντίον ἡ ἄποιρις περὶ τοῦ δικαίου ὡς ιδεώδους διαρρυθμιστικοῦ δημιουργήματος δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ συνδυάσῃ τὴν θετικότητα τοῦ δικαίου μετὰ τὸν ιδεώδη αὐτοῦ χαρακτήρα, καθόσον τὸ ἀποκλειστικῶς ιδεώδες δὲν δύναται νὰ συναχθῇ ἐκ πραγματικότητός τινος, καὶ καταλήγει τις οὕτω εἴτε εἰς σύστημα ἐκτὸς χρόνου ἰσχυόντων κανόνων, ἄρα εἰς τὸ φυσικὸν δίκαιον εἴτε εἰς ἓνα ὑποθετικῶς μόνον προϋποτεθειμένον «θεμελιώδη κανόνα» (Kelsen), οὔτινος ὅμως ἡ θεμελίωσις δὲν εἶνε ἐπιδεκτικὴ ἀποδείξεως. Ἐὰν τούναντίον ἐξετάσωμεν τὸ δίκαιον ὡς τὴν πραγματικότητα τῆς ἰδέας του, βλέπομεν ὅτι ἀναγνωρίζονται οὕτω τόσον ἡ θετικότης του ὅσον καὶ ἡ ιδεώδης αὐτοῦ διαρρυθμιστικὴ σημασία ὡς «στοιχεῖα» τῆς ἐννοίης τοῦ δικαίου. Πρβλ. τὸ ἔργον μου, *Problem der Rechtsgeltung*» σελ. 9 ἐπ. καὶ σελ. 22 ἐπ. περὶ Kelsen τὸ σύγγραμμά μου *Rechts- und Staatsphilosophie der Gegenwart*» σελ. 22 ἐπ. καὶ Hohenauer ἐν μνημ. ἔργ. σελ. 327 ἐπ.

γνώσεως εὔρε τὴν θεωρητικὴν αὐτοῦ λύσιν διὰ τῆς διακρίσεως μεταξὺ συνειδότος-ἀντικειμένου καὶ αὐτοσυνειδότος καὶ τῆς εἰς ἓν συνένωσης αὐτῶν. Καὶ ἡ καλλιεργητικο-φιλοσοφικὴ θέσις τῶν ζητημάτων ἔχει ἀρθῆ, διότι ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος ἀπάλεσε πλέον ἢ καλλιέργεια τὴν σημασίαν ἀπλοῦ ἀντικειμένου καὶ μετεβλήθη εἰς πραγματικότητα τῆς ιδέας. Ἡ γνωσεολογικὴ θέσις τῶν ζητημάτων εἶχεν ἀγάγει τὸν Binder εἰς τὴν ιδέαν περὶ δικαίου ὡς τοῦ λογικοῦ ἀ priori τοῦ δικαίου, ὑπὸ τὴν ἐννοίαν κατηγορίας· ἡ καλλιεργητικο-φιλοσοφικὴ τριαύτη τὸν ἔφευρεν εἰς τὴν ιδέαν περὶ τοῦ δικαίου ὡς ἀτελευτήτως ἐκτελεστέου ἔργου, καὶ ὡς τῆς ἀρχῆς τῆς προσδιδούσης νόημα καὶ διαμορφούσης τὴν πραγματικότητα. Ἡ μεταφυσικὴ στροφὴ ἐμφανίζει τὴν ιδέαν ταύτην ὡς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται ἐν τῷ θετικῷ δικαίῳ καὶ γινώσκει ἑαυτὴν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ δικαίου ὡς (διαλεκτικῶς) ἐν μὲ τὴν πραγματικότητα.

JULIUS BINDER

Ὁ ἐπιφανὴς νομομαθὴς καὶ ἱστορικὸς τοῦ δικαίου, ὁ ῥηξικέλευθος καὶ εὐρύς φιλόσοφος Julius Binder ἐορτάζει τὴν ἐξηκονταετηρίδα του, τὴν πλήρη ἐπιστημονικοῦ μόχθου καὶ φιλοσοφικῆς δημιουργίας.

Ἀρξάμενος τοῦ σταδίου τοῦ ἀπὸ τῆς γνωσεολογικῆς ἐρεύνης τοῦ δικαίου ἔφθασε, μετὰ πολυετῆ καὶ ἰσχυρὸν ἐσωτερικὸν ἀγῶνα, ἀποδεικνύοντα ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ ἀληθὲς φιλοσοφικὸν αὐτοῦ βῶρον, εἰς τὴν διαλεκτικὴν θέσιν τῶν προβλημάτων τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας. Ἄφοῦ πρὸ πενταετίας ἐδημοσίευσεν τὸ ὑπερχιλιόσέλιδον μνημειῶδες ἔργον του «Φιλοσοφία τοῦ δικαίου» εἶχε τὸ πνευματικὸν σθένος νὰ ὑπερβῆ τὰς ἐν αὐτῷ ἀπόψεις καὶ διὰ δύο προσφάτων ἐργασιῶν νὰ θεμελιώσῃ κατὰ διάφορον, ἀλλὰ καὶ εὐρυτέραν καὶ σταθερωτέραν μέθοδον τὰς περὶ δικαίου καὶ πολιτείας ιδέας του.

Ὡς καταλληλοτέραν προσφορὰν ἐπὶ τῇ ἐορτῇ ταύτῃ ἐθεώρησαν οἱ φίλοι καὶ ὁμότεχνοί του τὴν ἔκδοσιν συλλογῆς μελετῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Rechtsidee und Staatsgedanke» πραγματευομένων τὰ θέματα, εἰς τὰ ὅποια ὁ ἴδιος ἀφιέρωσεν ἐλόκληρον τὸν βίον του.

Τὸ «Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν», τιμῶν τὸν διαπρεπῆ ἄνδρα, ἐνθέρμως εὐχεται ὅπως ἡ μοῖρα τῷ ἐπιδαψιλεύσῃ γαλήνῃ καὶ χρόνον ἵνα συνεχίσῃ καὶ συμπληρώσῃ τὴν ἀνιούσαν φωτεινὴν σταδιοδρομίαν του ἐπ' ἀγαθῷ τῆς τε νομικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης.